

Smetanovské dny ve čtyřech desetiletích

**České umění 19. století
v kontextu evropských dějin**

Gabriela Špalková

Vydání publikace se uskutečnilo za finanční podpory Ministerstva kultury ČR

Vydání publikace podpořili

Kulturní Plzeň

Smetanovské dny ve čtyřech desetiletích

Texty © Gabriela Špalková

Fotografie a obrazové dokumentace © Archiv města Plzně (str. 5, 6, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 20, 21, 22, 23 dole, 24 vlevo nahoře a dole, 25 nahoře, 27, 37, 38, 39 dole, 41, 49, 110, 124, 125, přední strana obálky), Divadlo J. K. Tyla v Plzni (15, 19, 23, 25 vpravo, 26, 28, 29, 32, 34, 39 nahoře, 44, 48, 55, 68, 75, 79, 82, 84 nahoře, 88 autorka Martina Root, 126 uprostřed, 127 nahoře), Plzeňská filharmonie (73, 74 nahoře, 76, 78, 80, 83, 86, 89,90, obálka – logo), Západočeská galerie (63, 66, 69, 74 dole, 77, 84 dole, 87, 94, 108, 109), Západočeské muzeum v Plzni (116, 117,118, 119), Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje (113, 114, 115), Knihovna města Plzně (40, 42, 45), Národní muzeum – České muzeum hudby – Muzeum Bedřicha Smetany (4), Město Plzeň (91, 126, 127 dole), Konzervatoř Plzeň (123 – Dům hudby), Plzeňská symposia (102, 103, 104, 105), Archiv Ústavu pro českou literaturu AV ČR (93), Divadlo Propadlo (25 dole, 30, 125 – Princezna Pampeliška, Parazit), Plzeňský dětský sbor (122, zadní strana obálky), soukromá sbírka Karoliny Hromádkové (57, 65), soukromá sbírka autorky, Michael Wögerbauer (98 Hojda), Eva Haunerová, Jaroslav Vogeltanz, Petr Mazný

Vydavatel © Starý most s.r.o., Plzeň / Gabriela Špalková

www.starymost.cz

[www.fb.com/www.starymost.cz](https://www.facebook.com/www.starymost.cz)

Vydání první, 2021

DTP: Eva Haunerová, Starý most s.r.o.

Tisk: TISK CENTRUM s.r.o.

ISBN 978-80-7640-027-6

Poděkování autorky

Děkuji všem, kteří mi věnovali svůj čas, podělili se se mnou o své informace a vzpomínky na vznik a vývoj festivalu Smetanovské dny a věnovali mi nezištně mnoho hodin svého cenného času. Bez dlouhých rozhovorů se zakladateli a se všemi, kteří se podíleli na jeho tvorbě by tato kniha nemohla nikdy vzniknout. Děkuji za všechna osobní setkání a inspirativní výlety do historie starší i nedávné.

Děkuji na tomto místě za cenné informace, připomínky, rady a podněty:

prof. PhDr. Martě Ottlové

prof. MgA. Ivanu Paříkovi

Za podrobnosti k vybraným produkcím Smetanovských dnů:

Mgr. Janě Horákové

Dagmar Marovičové

Mgr. Lilce Ročákové Rybářové

Zvláště pak děkuji za všechny připomínky, doplňky a upřesnění **PhDr. Milanu Pospíšilovi, CSc.**, a **prof. PhDr. Romanu Prahlovi, CSc.**, za jejich laskavost, trpělivost a pečlivost, kterou věnovali rukopisu mé knihy o historii a současnosti multioborového festivalu Smetanovské dny.

V Plzni 1. listopadu 2021

Gabriela Špalková

Bedřich Smetana a Plzeň

Než se rozhodl dát František Smetana svého syna Bedřicha na plzeňské premonstrátské gymnázium, vystřídal mladík několik škol; poslední bylo akademické gymnázium v Praze. Bedřicha lákala více hudba a komponování než školní lavice, a tak na jaře 1840 oznámil řediteli Josefu Jungmannovi, že z gymnázia vystupuje a hodlá se věnovat hudbě. Bedřichův otec viděl jedinou šanci, jak zajistit dokončení synových studií – že dostuduje v Plzni pod ochrannými křídly svého o 23 let staršího bratrance, profesora Josefa Františka Smetany, přírodopisce, doktora filozofie a autora první česky psané knihy o astronomii. Tento osvícený muž, klíčová osobnost politického, kulturního a vědeckého života v Plzni, měl dohlédnout na to, aby hudbymilovný syn úspěšně absolvoval. Mladý Bedřich byl už natolik smířen s osudem, že od Plzně mnoho nečekal. Když sem 6. října 1840 přijel, lakonicky si poznamenal do deníku: „Otec mě dopravil do Plzně. Mně to bylo jedno.“

Brzy ale lhostejnost zmizela. Bedřich byl společenský mladík, miloval tanec a jako skvělý pianista a zábavný společník byl všeobecně oblíben. Bohatí měšťané plzeňští se rádi družili, konaly se bály, zpívalo se a tančilo. Sami profesori taková setkání s Bedřichem hojně navštěvovali, aby se jím chlubili. Mladíkovi to nebylo proti mysli a nebylo výjimkou, že za jeden den vystřídal tři společenské akce v různých domácnostech. „Je s podivem, že vyhověl školním povinnostem alespoň tak, jak dokázal,“ konstatuje v biografii *Bedřich Smetana* Václav Holzknecht. V Plzni vedl Bedřich rušný a okouzlující život mezi spolužáky a profesory, hýčkán a obdivován. V tu dobu mnoho dívek poznal a mnoho jich obdivoval. Jen jednu však miloval – Kateřinu Kolářovou. Znal se s ní již z dětských let, pak se však dlouhou dobu neviděli a setkali se opět až v Plzni. Kateřina se stala později jeho první a celý život vroucně milovanou manželkou.

V Plzni pobýval Bedřich Smetana až do 8. srpna roku 1843. První rok svého pobytu bydlel přímo v gymnáziu (zřízeno bylo z původního ženského kláštera řádu dominikánek), které se nacházelo v prostorách dnešní Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje. Jeho pobyt a studia zde připomíná od roku 1924 pamětní deska umístěná na tomto domě v ulici, která nese jeho jméno. Později bydlel v těsné blízkosti gymnázia a nakonec u rodiny Kolářových v tehdejší Jungmannově třídě 8.

A právě v Plzni si vytyčil své umělecké cíle. Ve svých devatenácti letech si do svého deníku 23. ledna 1843 napsal onu proslulou větu: „V klavírní technice chci být Lisztem a v kompozici Mozartem!“ O svém osudu již rozhodl a nehodlal se ho vzdát. V Plzni se setkal také s houslovým virtuosem Arnoštem Nesvatbou, který sem krátce zavítal. Vystoupili na společném koncertě 5. 7. 1843. Toto setkání jej utvrdilo v záměru věnovat se umělecké kariéře. Za svého pobytu ve městě složil Smetana celou řadu skladeb, mnohé z nich však nedokončil, protože se jeho zájem začal upínat k jiným. Celkem v Plzni napsal přes dvacet děl, řada z nich patří mezi jeho nejznámější, především polky pro klavír – *Jiřinková polka* (1840), polka *Ze studentského života* (1842). Významné jsou *Improptus I.–III.* (1841–1842), *Ouvertury c moll a A dur pro piano na 4 ruce* (1842), *Duo beze slov pro klavír* (1842). V Plzni napsal i svoji první orchestrální skladbu *Kvapík bajadérek* (1842). Plzeňský pobyt a obraz milované ženy se odrazil později v kouzelné *Vzpomínce*

Bedřich Smetana v roce 1843. Autorem snímku je pravděpodobně Josef František Smetana, který se již v roce 1840 vědecky i prakticky zabýval daguerrotypií, pořídil jej v roce 1843, kdy Bedřich Smetana končí studium v Plzni.

na Plzeň věnované Kateřině Kolářové (napsané v roce 1843 už v Praze).

Po prázdninách se již Bedřich Smetana do Plzně, města, kde byl hýčkán a obletován, nevrátil. Vydával se do Prahy za svým snem – stát se profesionálním umělcem a zasvětit tomu celý svůj život. V Plzni ho už nic nedrželo. Kolářovi se rovněž odstěhovali, Kateřinin otec byl jako státní zaměstnanec přeložen do Mladé Boleslavi. A čerstvý absolvent plzeňského gymnázia odcházel do centra hudebního života, kde se chtěl prosadit.

Když se jeho složitá existenční situace v Praze upevnila a mladý Bedřich Smetana získal určité postavení, rozhodl se uspořádat roku 1847 jako klavírní virtuos turné po západočeských lázních. Jeho první koncert se konal právě v Plzni.

Do Plzně se ještě vrátil v pozdějších letech. Navštívil zde v roce 1870 třidvacetiletou Elišku Krásnohorskou (v Plzni žila v letech 1867–1874), aby ji požádal o libreto ke své opeře *Viola* podle Shakespeareovy komedie *Večer tříkrálový*.

A o rok později, v roce 1871, se s ní v Plzni sešel znovu. Diskutovali spolu nad její studii *O české deklamaci hudební*, kterou mladá básnířka a kritička uveřejnila v *Hudebních listech*, kde uváděla příklady správného i chybného zhudebnění českých textů, a to zejména po stránce přízvuku. A poukázala na nesoulad mezi hudbou a verši v *Prodané nevěstě*. „Dala jste mi zdravou lekci,“ komentoval to sebekriticky Smetana. Eliška Krásnohorská se pak stala libretistkou jeho posledních oper.

Tříletý pobyt v Plzni tedy není jen jednou drobnou epizodou v životě tohoto geniálního skladatele. Vykrytalizovalo a utvrdilo se zde jeho neochvějné rozhodnutí být profesionálním hudebníkem. Našel zde svoji životní lásku. A zde začala i trvalá spolupráce s Eliškou Krásnohorskou jako jeho libretistkou.

Plzeň je tedy významným bodem v životní dráze Bedřicha Smetany, nezpochybnitelného tvůrce české národní hudby.

Bedřich Smetana v roce 1866

Úvod

Díky unikátní koncepci ožívá na festivalu Smetanovské dny (SD), nesoucím jménem po českém hudebním géniovi Bedřichu Smetanovi, celé 19. století. Inspiruje. Prolíná se se současností. Vracejí se díla zapomenutá, plasticky vystávají před očima publika pohnuté a dramatické osudy osobností známých široké veřejnosti jen ze schematických hesel školních učebnic.

U zrodu festivalu stály významné umělecké a vědecké osobnosti. Vznikl díky nadšení a iniciativě svých tvůrců. Jeho základ a významnou část tvoří Plzeňská symposia, svobodná platforma pro výměnu názorů. A tak paradoxně právě na západě Čech, té „pevně střežené hrázi socialismu a míru“, vznikl za období normalizace festival umožňující necenzurovanou debatu o umění. Musel kvůli oné svobodné diskusi čelit mnohým zákazům a nechuti komunistického režimu.

1981 – Matiné, Plzeňské rozhlasové kvarteto, Jiří Žilák, Jan Ježek, Ludvík Píza, Jan Motlík

Festivalová nit se nepřetrhla ani po zlomovém roce 1989, kdy se zdálo, že v nové éře bude muset o své místo na slunci znovu těžce bojovat. Musel. Ale opět díky úsilí a vytrvalosti organizátorů své místo obhájil. Ještě v roce 2011 hrozil zánik festivalu, když tehdejší pořadatel nedostal od města čtyřletý grant. Ale pozdějšími kroky se podařilo situaci překlenout. Jedinečným svědectvím o vývoji a tématech festivalu jsou sborníky Plzeňských symposií, které vycházely každoročně kromě roku 1992.

1981 – Hudební matiné, Capella Giulia, sbormistr Václav Urban

Někteří ze zakladatelů se v pozdějších letech

po vzniku festivalu už na celkové koncepci, přípravě a dramaturgii přímo nepodíleli vzhledem ke svému pracovnímu vytížení nebo k ní už nebyli organizátory přizváni. Měnili se pořadatelé – po Parku kultury a oddechu převzalo štafetu po roce 1989 Kulturní středisko Esprit, pak Dominik centrum a nakonec Plzeňská filharmonie, nástupce Plzeňského rozhlasového orchestru, která má od roku 2018 zakotveno pořádání festivalu přímo ve své zřizovací listině. Od roku 2014 jsou mezioborové Smetanovské dny členem Asociace hudebních festivalů ČR. Spojení několika uměleckých oborů v jeden celek však stále zachovávají.

Zdá se tedy, že Smetanovské dny už nebudou muset čelit žádným pochybám odpovědných pracovníků a nepředvídatelným výkyvům politickým. A tak tedy, pomíneme-li nutnost finančního zázemí, je udržení charakteru a unikátní provázanosti Plzeňských symposií s dalším programem celého festivalu jedinou starostí, kterou jejich organizátoři před sebou mají.

1987 – Před pietním aktem

Prolog

Zrod a příprava festivalu

Je podzim roku 1979 a v Plzni se koná zasedání dramaturgické rady tehdejšího Parku kultury a oddechu pro symfonické koncerty. Dirigent opery Divadla J. K. Tyla v Plzni Ivan Pařík předkládá radě svůj návrh na každoroční pořádání *Smetanova festivalu* v Plzni, a to od roku 1981. Jeho cílem je prostřednictvím spolupráce různých kulturních institucí vytvořit ucelený program, který by zprostředkoval široké veřejnosti pohled na dobu 19. století v Čechách i v evropských souvislostech a na roli Bedřicha Smetany v něm. Rada návrh podrobně prodiskutovala a schválila. V Plzni byly položeny základy pro nový a zcela unikátní festival.

„Když jsem roku 1976 přišel do Plzně jako dirigent opery Divadla J. K. Tyla, bohatá hudební tradice města na mne tehdy velmi zapůsobila. Zejména její úzké sepětí s osobností Bedřicha Smetany. Byl jsem přesvědčen, že význam vztahu Smetany k Plzni by měl být více zvýrazněn, a tak se ve mně zrodila myšlenka založit v Plzni festival, na němž by zaznívala nejen Smetanova díla v celé šíři jeho tvorby, ale také skladby jiných autorů, kteří mají ke Smetanovi přímý vztah,“ vzpomíná Ivan Pařík. Rozhodující plzeňskou autoritou, která zrod festivalu podpořila a jeho myšlenku uváděla do života, byl vysokoškolský pedagog a hudební teoretik, předseda krajské pobočky Svazu českých skladatelů a koncertních umělců v Plzni profesor Antonín Špelda. Konečnou festivalovou podobu vytvářeli společně s Ivanem Paříkem a Antonínem Špeldou muzikologové Ústavu teorie a dějin umění ČSAV Marta Ottlová a Milan Pospíšil, historici umění Roman Prahla a Tomáš Vlček a obecný historik Zdeněk Hojda. „Dirigent Ivan Pařík a profesor Antonín Špelda si jasně uvědomovali, že by Plzeň, úzce spjatá se jménem Bedřicha Smetany, měla výraznou kulturní akci zaměřenou k jeho osobnosti mít. Navíc v Plzni v té době nebyl festival, který by zdejšími kulturními tradicím odpovídal,“ podotýká ke vzniku Milan Pospíšil.

Během podzimu 1979 se projednávaly podrobnosti a konkretizovala festivalová idea, v roce 1980 se začaly rozbíhat přípravy. „Festival měl velké štěstí, že se na jeho celkové dramaturgii výrazně podílely takové osobnosti, jakými jsou právě Marta Ottlová a Milan Pospíšil, kteří pak dlouhá léta dodávali festivalu originální nápady, a zajistili tak významné dramaturgické počiny, jež činily Smetanův festival, později Smetanovské dny, unikátním. Dokázali propojit všechny festivalové složky v jeden promyšlený a silný celek,“ připomíná Ivan Pařík.

„Smetanovo dílo má být středem pozornosti festivalu tak, že se vždy objeví v jiných souvislostech, v určité konfrontaci, která blíže vymezí programové těžiště různých ročníků festivalu. Zaměření na Smetanu postavilo totiž do centra jako problém celé 19. století – období krystalizace novodobé české národní kultury. A proto se festival neomezil jen na hudební záležitost, protože chce alespoň ve zlomku předvést jednu z typických tváří kulturního ovzduší doby, v níž se jednotlivé druhy umění vzájemně vědomě doplňovaly a ovlivňovaly,“ charakterizovala festivalovou ideu a koncept Marta Ottlová.

„Celé 19. století se zredukovalo v obecném povědomí na několik jmen a my jsme chtěli dokázat, že česká kultura byla mnohem bohatší. Koncepce festivalu navrhovala i odborný seminář, který se v souladu s víceoborovým zaměřením festivalu od počátku zformoval ne jako muzikologické, ale jako víceoborové společenskovední sympozium,“ říká Milan Pospíšil. Tvůrčí platformu a žádoucí podněty totiž může přinést jen mezioborová diskuse – o tom byli všichni přesvědčeni.

Cesta k uspořádání velkorysého projektu potřebovala ovšem širokou podporu funkcionářů města, kraje, kulturních a politických institucí i mimoplzeňských. Z pražské strany měl na existenci festivalu a jeho prosazení velkou zásluhu tehdejší ředitel Národní galerie akademik Jiří Kotalík, který si festivalovou ideu vzal za svou, dokázal ji prosadit a připravil přelomovou výstavu české historické malby 19. století, a společně s ním ředitel Ústavu teorie a dějin umění ČSAV v Praze Jiří Dvorský, který se zasadil o realizaci Plzeňských symposií.

„Když jsme našli plnou podporu pro pořádání Smetanova festivalu u náměstkyně primátora Milady Brašňové, u vedoucího odboru kultury Městského národního výboru v Plzni Vladimíra Světlíka a když se ke spolupráci přihlásila také krajská pobočka Svazu českých skladatelů a koncertních umělců v Plzni, byl ustaven výbor Smetanova festivalu,“ vzpomínal Antonín Špelda. Ve výboru byly zastoupeny přední kulturní instituce z Plzně a z Prahy: Čs. rozhlas v Plzni, hudební redakce (Jiří Teml), opera Divadla J. K. Tyla v Plzni (šéf opery Oldřich Kříž), Západočeská galerie (ředitel Oldřich Kuba), sekce hudební vědy Ústavu teorie a dějin umění ČSAV v Praze (Marta Ottlová a Milan Pospíšil), Konzervatoř v Plzni (ředitelka Věra Pinkerová), Park kultury a oddechu (Milada Hoščálková), krajská pobočka Svazu českých skladatelů a koncertních umělců (Antonín Špelda), Krajské kulturní středisko (ředitel Miloš Fakan), Divadlo Dialog při Závodním klubu Škoda (Vítězslava Trčková) a krajská pobočka České hudební společnosti v Plzni (Rudolf Sieber). Předsednictví výboru Smetanova festivalu se ujal Vladimír Světlík.

Hlavním pořadatelem a organizací zastřešující koncerty byl Park kultury a oddechu v Plzni, který měl na starosti pořádání symfonických koncertů a dalších hudebních projektů, koordinoval i hostování mimoplzeňských souborů. Koncertní matiné byla v režii konzervatoře či pobočky Svazu českých skladatelů a koncertních umělců. Výstavy zajišťovaly Západočeská galerie a Státní vědecká knihovna, sympozium v prvním ročníku pořádal Ústav teorie a dějin umění ČSAV z Prahy.

„Antonín Špelda byl osobnost, před níž měly místní městské i krajské veličiny respekt. A jestliže on se za festival postavil, tak to hodně znamenalo. Velkou zásluhu měli na celé věci lidé, kteří byli ochotni se angažovat – kulturní odbor tehdejšího Městského národního výboru v Plzni a jeho vedoucí Vladimír Světlík festivalu fandili a jeho myšlenku prosazovali. Milada Hoščálková z Parku kultury a oddechu byla skutečným hybatelem celého podniku. Byla pracovitá, komunikativní, kreativní, myšlenku dokázala od počátku a po celé další ročníky udržovat a rozvíjet,“ vzpomíná Milan Pospíšil.

U zrodu festivalu stála také významná shoda okolností. V Praze se mělo totiž konat sympozium s tématem historismu, ale účast na něm dosavadní ředitel Ústavu teorie a dějin umění ČSAV v Praze zakázal. Sympozium mělo být propojeno s výstavou historické malby chystanou v Národní galerii, ale historismus 19. století byl ožehavým, ideologicky sporným tématem. Ústav akademie věd přitom nesl odpovědnost za „ideovou čistotu“ veškerých mezioborových projektů a měl také své oddělení pro muzikologii. Ředitel ústavu Jiří Dvorský, nově jmenovaný právě roku 1979, chtěl, aby se instituce pod jeho vedením vrátila k věcnějšímu a názorově otevřenějšímu historickému bádání. Ačkoliv se sám v tehdejší režimě velmi exponoval, uspořádání velkého mezioborového sympozia, byť nikoli v metropoli státu, prosazoval, podobně jako ředitel Národní galerie Jiří Kotalík. „Dalším důvodem podpory mohlo být i to, že se v Plzni prověřil zájem veřejnosti o výstavu historické malby a celkový dopad takové akce na veřejnost,“ připomíná další souvislosti Milan Pospíšil. „Jiří Dvorský měl pevnou pozici a mohl nás jistit. A to také dělal. Stejně jako ředitel Národní galerie Jiří Kotalík, s nímž měl velmi dobré vztahy tehdejší ředitel Západočeské galerie Oldřich Kuba. Oba poutal navíc i společný profesní zájem o klasickou modernu. To vše mělo velký význam pro pořádání sympozií a výstav,“ připomíná Roman Prahel.

Koncepce festivalu byla promyšlena na čtyři roky dopředu. „Přesnou a definitivní festivalovou ideu jsme zveřejnili na jaře roku 1980 a začali jsme koncipovat program, který by propojil různé druhy umění. Příprava festivalu se plně rozjela na podzim 1980,“ říká Milan Pospíšil.

Festival byl založen jako multioborový na zcela originálním a do té doby nikdy nepoužitým principu. Významnou roli v něm od počátku hrála vědecká Plzeňská sympozia. Vyhlásila vždy téma pro odborné vědecké debaty a toto téma ožilo zcela konkrétně na koncertech, divadelních představeních a výstavách. Na festivalových produkcích zněla díla 19. století v takové dramaturgii, která nejen charakterizovala české 19. století, ale českou scénu vnímala a prezentovala v mezinárodním rámci a všech souvislostech vyplývajících ze vztahů mezi Čechami a zahraničím. Konkrétní náměty sympozií

kořespondovaly rovněž s obecnějším záměrem festivalu týkajícím se prezentace doby Smetanovy, jak jej při zrodu festivalu formuloval Antonín Špelda. První tři ročníky se také týkaly Smetany a jeho vztahu k hudbě 19. století, čtvrtý ročník, na nějž připadlo 160. výročí Smetanova narození a 100 let od jeho úmrtí, měl být určen Smetanovu poslání v české hudební kultuře a jeho skladatelskému odkazu.

Festival původně trval čtyři dny, v nichž se konalo sympozium, hudební a divadelní produkce a byly zahájeny i výstavy. Trvalou součástí byl od prvního ročníku pietní akt u pomníku Bedřicha Smetany v Plzni.

Žádná z festivalových produkcí neměla vzniknout a v té době také nevznikla nahodile, nebyla dodána na poslední chvíli, ale měla jasně deklarovaný a logický důvod zařazení na festivalový program. „Vždy jsme chtěli, aby festival představil plzeňskému publiku něco nového. Od samého počátku jsme se snažili propojit různé druhy umění. Zpočátku byly naše možnosti omezené. A pokud na to nestačily místní síly, hledali jsme soubory a hosty i mimo Plzeň. V jistém smyslu nás samozřejmě nedostatek peněz omezoval, ale zároveň nutil k tvořivosti,“ podotýká Milan Pospíšil.

„Festival se snadno stává náhodný soubor koncertů, popřípadě představení, který je momentálně k dispozici, ale pro nějž se najde vhodný název, pokud možno spjatý s významným rodákem či jinou osobností, místem konání či roční dobou. Čím exkluzivnější chce pak festival být, tím více hvězd se objeví na jeho nebi. Je zřejmé, že programová setrvačnost, která tak vzniká a vyhovuje většinou jak pořadatelům, tak posluchačům, se při tomto stavu věcí překonává jen nesnadno,“ uvedla ve svém článku k založení Smetanova festivalu Marta Ottlová. Ovšem v Plzni zvolili organizátoři onu nesnadnou cestu. Jejich cílem bylo nově formulovat, slovy Marty Ottlové, „náš vztah k naší novodobé národní kultuře“. „Mezioborovost celého festivalu, tedy jeho produkcí i vlastních sympozií, byla výjimečná. Na sympoziu se díky ní sešly osobnosti z různých oborů a začaly zevrubně rozbírat 19. století i s jeho přesahy. Brali jsme je totiž jako tak zvané „dlouhé 19. století“. To znamená od osvícenství až do 1. světové války. A zařazovali jsme českou situaci do mezinárodního kontextu,“ říká Roman Prahel.

Založením Smetanova festivalu vznikla unikátní platforma pro otevřenější nabídku podnětů odborné i širší veřejnosti. Přinášela inspirace a velmi silně se dotýkala přítomnosti, takže vyvolala podřážděné reakce mnohých komunistických funkcionářů. „Smetanovská sympozia v Plzni byla totiž od samého počátku skutečně výjimečnou oázou svobodného, nekonvenčního a zaujatého bádání,“ ocenil jejich podstatu a ducha Petr Pithart, když po letech v roce 1990 již jako předseda vlády České republiky sympozium zahajoval. „Navzdory režimem záměrně udržovanému izolacionismu jednotlivých věd sešli se tu hned napoprvé historici, literární vědci, kunsthistorici, hudební vědci i filozofové, aby se každý ze svého úhlu zření pokusil nahlédnout zvolenou problematiku a přispět svým dílem k poznání mnohotvárné skutečnosti,“ napsal rovněž v již svobodném roce 1990 publicista Jan Lukeš.

Mimořádnost festivalu spočívala nejen v jeho koncepci a hloubce záběru, ale též ve vzájemné souhře a nezištné spolupráci všech zúčastněných, bez nichž by nebyla realizace festivalové myšlenky možná. Tato spolupráce byla zcela prosta osobních ambicí jednotlivců, kteří by prosazovali sebe sama či své známé na úkor myšlenky a celku. Naopak je zcela zřejmé, že festival se zrodil z nadšení a osobního přesvědčení mnoha lidí. Ano – z toho nadšení, z něhož se rodí velké věci a které se dnes už tak moc nenosí...

Smetanovské dny se nerozjížděly zvolna a nenápadně, ale doslova vtrhly do českých stojatých kulturních vod s razancí a nevídanou silou. A pořádně je rozhýbaly.

1981

26. 2. – 1. 3.

Historické vědomí v českém umění 19. století

O prvním ročníku Smetanova festivalu se v celostátním tisku hojně psalo ještě před jeho zahájením. Není divu. Kromě neobvyklé celkové koncepce měl také neobvyklou a objevnou dramaturgii. V jeho rámci měla být provedena zapomenutá díla operní a činoherní, obnovená a nastudovaná přímo pro tuto příležitost. Zcela originálně a s mimořádnou invencí otevřel pro publikum i divadelníky nové obzory a netušené možnosti. A také mimoděk píchl do vosího hnízda – problematika 19. století zafungovala v totalitní společnosti odvyklé debatám a diskusím zcela bezděčně jako silná ideová rozbuška.

První ročník byl čtyřdenní, konal se od 26. února do 1. března. Zvolena byla pro něj jako téma šedesátá léta 19. století, jež jsou předznamenána definitivním vstupem Bedřicha Smetany do české národní kultury. Tehdy bylo za společensky nejzávažnější považováno umělecké dílo s historickou látkou a tento fakt určil tematickou orientaci všech pořadů. Co všechno ony čtyři dny přinesly po umělecké i vědecké stránce!

Symposium od 26. do 28. 2. přivedlo do Plzně renomované vědce, hudební produkce pak významné osobnosti tuzemského kulturního života, které tehdy už nastupovaly svoji úspěšnou kariéru i v zahraničí. Festival vyvolal pozornost domácího celostátního tisku, ale i zahraničních médií, již na prvním ročníku byli zástupci odborného tisku z tehdejší NDR.

Sympozia se zúčastnili především historici výtvarných umění, ale své referáty přednesli i historikové obecných dějin, literární a divadelní historikové, zazněly muzikologické příspěvky či příspěvek o filozofickém pojetí historismu. Symposium otevřel svým referátem *Historické vědomí v české malbě v branách 20. století* J. Kotalík, mezi dalšími byly mj. příspěvky J. Peškové *Filozofické problémy historismu*, R. Prahla *Česká historická malba*, M. Ottlové a M. Pospíšila *Český historismus a opera 19. století* či J. Janáčkové *Funkce historického románu v české literatuře*.

„Problematika historického vědomí a jeho proměn, živě diskutovaná v zahraničí, se tak poprvé v naší uměnovědě dostala do centra pozornosti, a to hned na široké mezioborové platformě slibující mnohostrannost východisek i závěrů,“ napsal v *Tvorbě* Jan Lukeš. „Znamením sympozií byla od prvního ročníku velká neformálnost. Lidé se náhle ocitli v méně ‚koženém‘ prostředí, než byli zvyklí z obvyklých konferencí, které byly velmi formální. Tady to byl najednou jiný svět! Někteří z mých kolegů byli velmi vtipní, často jsme se hodně nasmáli,“ vzpomíná Roman Prahla. Ale smích na rtech zmrzl již v prvním ročníku a během následujících let ještě několikrát. „Přijetí v Plzni nebylo vůbec jednoznačné. Mnozí byli velmi vděční, že se tu sympozia budou konat, že přicházíme s něčím novým, nevidaným, co se nekonalo ani v Praze. Velká spolupráce přišla ze strany pedagogické fakulty a Viktora Viktor, rovněž z městského archivu vedeného Ivanem Martinovským. Ale na druhé straně byli i ti, kteří festivalu a jeho charakteru nepřáli. I když počátkem 80. let již začaly probíhat jisté změny, nedůvěra byla velká a zlá vůle mnohých stranických funkcionářů rovněž. Na prvním sympoziu jsme se oslovili ‚dámy a pánové‘, nikoliv ‚soudruzi a soudružky‘. A hned přišlo udání!“

Přibližuje situaci Roman Prahla. Neformálnost a nesoudružské oslovení si ovšem sympozia nenechala zít a tento rys byl pro ně charakteristický i po celé další roky.

1981 – PRO, sólo Radoslav Kvapil, dirigent Ivan Pařík

1981 – Masné krámy, stojící zprava Ivan Pařík, Milan Pospíšil, sedící první zprava Marta Ottlová

Převratná byla rozsáhlá expozice historické české malby 19. století s názvem *Česká historická malba poloviny 19. století*, kterou v Západočeské galerii ve výstavní síni Masné krámy uspořádala pražská Národní galerie, trvala od 26. února do 29. března a seznámila návštěvníky s poměrně nejméně známou kapitolou české malby 19. století, převážně s díly žáků historické školy Kristiána Rubena, kteří ovládali pražskou uměleckou scénu až do nástupu generace 80. let. „Stává se svou koncepcí mimořádně významnou kulturní událostí.

Svým složitým obsahovým pojetím, náročností výběru exponátů a zároveň svou reprezentativností upoutá nejširší okruh zájemců o umění,“ napsal v plzeňské *Pravdě* Jan Skolka. „Výstava, která vzbuzovala takovou nedůvěru, zapůsobila v Plzni jako zjevení. Inspirovala potom i stálou expozici tohoto umění v Anežském klášteře v Praze,“ podotýká Milan Pospíšil.

Celý program Smetanova festivalu zahájil 26. 2. koncert Plzeňského rozhlasového orchestru (dnešní Plzeňské filharmonie) ve velkém sále Odborového domu Peklo (v roce 1987 přešlo Peklo do vlastnictví armády jako Posádkový dům armády, v roce 2003 se stalo majetkem města Plzně, pozn. aut.) pod taktovkou Ivana Paříka, který v té době byl již dirigentem ostravské opery. Patřil Smetanovým dílům ze švédského období a příchodu skladatele do Čech v 60. letech 19. století. Koncert navíc připomněl Bedřicha Smetanu nejen jako skladatele a dirigenta, ale rovněž jako špičkového klavírního virtuosa světové úrovně. Zahájila jej *Slavnostní předehra C dur* Bedřicha Smetany, následovala jeho symfonická báseň *Hakon Jarl*, jež čerpá svůj námět z norské národní historie. Poprvé v Plzni slyšelo publikum Smetanovu skladbu *Macbeth a čarodějnice* – původně virtuózní klavírní skicu – v pozdější orchestrální úpravě Jarmila Burghausera. Burghauser ji upravil pro orchestr a sólový klavír, jako sólista se představil Radoslav Kvapil. Atraktivní bylo provedení *Klavírního koncertu č. 3 c moll* Ludwiga van Beethovena, neboť dílo zaznělo s kadencemi Bedřicha Smetany. Ke klavíru tehdy usedl Boris Krajný, který už stál na prahu výrazné mezinárodní kariéry. Program uzavřela jásavá předehra k *Prodané nevěstě*. Koncert byl vysoce ceněn. V Hudebních rozhledech napsal mimo jiné náš přední muzikolog Tomislav Volek: „Interpretačně plně zaujal I. Pařík, se zdarem uplatnil své eminentní dramatické citění, což prospělo zvláště *Hakonu Jarlovi* a *Macbethovi*... plzeňské provedení s R. Kvapilem mělo u publika značný ohlas a rozehrálo všechn dramatismus skladby, který lze v orchestrální verzi ‚vyhrát‘ přece jen plastičtěji než samotným klavírem.“

Největší pozornost ovšem k sobě poutalo koncertní provedení opery o dvacet let mladšího Smetanova současníka Karla Šebora na libreto Karla Sabiny *Templáři na Moravě*. Iniciátory obnovy díla a jeho uvedení v novodobé premiéře v rámci Smetanova festivalu byli Marta Ottlová a Milan Pospíšil. Protože historická budova Velkého divadla byla v té době již v rekonstrukci, konalo se provedení v Komorním divadle dne 28. února. Tato opera je po Škroupových prvotinách první českou operou uvedenou v Prozatímním divadle, Šebor s ní měl pronikavý úspěch necelé tři měsíce před premiérou Smetanových *Braniborů v Čechách*. „Dílo nehrané skoro 120 let se podařilo uvést díky Ivanu Paříkovi a rovněž díky pochopení tehdejšího šéfa opery Oldřicha Kříže,“ podotýká Milan Pospíšil. Šeborovo dílo zůstalo v rukopise, nebyl vydán ani jeho klavírní výtah. *Templáři* byli neznámí pro praktické provedení i pro odborníky, stejně jako většina oper Smetanových současníků. Jako podklad k nastudování Šeborovy opery mohly posloužit pouze materiály z roku 1865, pro dirigenta byla použita fotokopie originálního materiálu uloženého s Šeborovou pozůstalostí v Ústavu dějin hudby Moravského muzea v Brně. A podobně se postupovalo s orchestrálními hlasy z Prozatímního divadla dochovanými v Muzeu české hudby v Praze. Klavírní výtah vypracovali s použitím autorovy klavírní skici Marta Ottlová a Milan Pospíšil. A jak připomínal